

АКМЕОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

Нова гуманістична парадигма освіти вплинула на творчі пошуки викладачів вищих навчальних закладів. У збірниках тез доповідей різних конференцій, нарад і семінарів із проблем професійної підготовки майбутніх учителів, у наукових статтях міститься величезна кількість конкретних пропозицій щодо нової організації навчально-виховного процесу. Відзначається, зокрема, що необхідно створювати умови, у яких особистість майбутнього вчителя буде, не вдаючись до шаблонів і стереотипів, сприймати й оцінювати інших людей, керуючись настановою точно “схопити” індивідуальну своєрідність людини.

Дослідження особистості, індивідуальності людини як системи, що постійно розвивається, вимагає необхідності застосування процесуально-динамічного підходу, тобто виявлення фаз і етапів періоду юності, протягом яких відбуваються новотвори психіки, зміни в індивідуальності людини. З психологічної точки зору в дослідженні розвитку індивідуальності важливим є розуміння індивідуального шляху становлення як багаторазових переходів від однієї стадії до іншої, від більш простого рівня функціонування до більш складного, важливо розкрити зв'язок пройдених особистістю стадій із системною організацією сформованої особистості, а також визначити типи зв'язків між послідовно пройденими нею стадіями. *Актуальність* даної проблеми зумовило наш інтерес до поданої теми дослідження та визначило його *мету* – дослідити проблему формування індивідуальності студента з погляду нової науки – акмеології.

У процесі розвитку індивідуальність формується, набуває визначеної форми. Ця форма становить цілісну систему психічних і соціальних властивостей, що дозволяє громадському життю людини функціонувати не тільки в колективній, а й індивідуальній формі.

Важливим для розуміння закономірностей розвитку індивідуальності є вироблене в психології положення про новотвори, що характеризують процес розвитку та його результати. Новотвори кожної стадії – властивості, якості, риси – схематично та досить умовно можуть бути представлені як розташовані в горизонтальній площині її психологічної організації, але аж ніяк не однорядні в ній. Перед особистістю все частіше й частіше постає завдання психологічного зміцнення, доповнення, збагачення цих властивостей, усунення та переробки тих психологічних механізмів, що перешкоджають успішній життєдіяльності індивіда у важливих сферах громадського життя. Чим далі просувається людина життєвим шляхом, тим більше значне місце в структурі особистості починають займати конфігурації властивостей або рис, що сформувалися як реакції індивіда на свої власні якості або форми поведінки. Виникають комплекси захисних, компенсуючих, посилюючих, доповнюючих, акцентованих та інших властивостей особистості. Особистість, таким чином, діє, творить себе. На всіх ступенях свого становлення особистість формується й розвивається, вирішуючи життєво важливі, соціально детерміновані, усе більш ускладнені завдання – пізнавальні, моральні, ціннісно-сміслові, комунікативні, світоглядні.

Кожна стадія ставить індивіда перед новим типом завдань. Ефективні способи їхнього вирішення закріплюються у формі специфічних психологічних механізмів, психологічних стратегій і тактик, у вигляді узагальнених рис особистості. Ці гетерохронно виникаючі властивості, а отже, і психологічні стратегії і тактики, що входять до їхньої структури, проходять ряд етапів розвитку відповідно з усе більш багатограним

включенням індивіда в соціальну структуру суспільства, з ускладненням зв'язків індивіда зі світом [2: 14].

Положення про новотвори в процесі розвитку індивіда дозволяє визначити підхід до розгляду новотворів в індивідуальності людини визначеного віку та статусу. Різні наукові підходи до виділення таких комплексів, розмаїтість комплексів властивостей і якостей свідчать, що їх розробка – складна проблема. Разом із тим необхідність у науково обґрунтованому вирішенні даної проблеми очевидна – вона дозволяє з достатньою визначеністю підійти до діагностики новотворів індивідуальності, до проектування формування та розвитку індивідуальності студента.

Значний внесок у вирішення проблеми формування та розвитку індивідуальності зроблено такими новими галузями знань, як андрагогіка, акмеологія, аксіологія, соціоніка.

Новою наукою, що вивчає закономірності розвитку дорослої людини, є акмеологія. Акмеологія, виникнувши в 1928 році як вікова психологія зрілості або дорослості (Н.А.Рибников), пізніше стала диференціюватися на креативну, професійну, прикладну й інші види. Акмеологія – наука про досягнення вершин (“акме” у перекладі з грецького означає “вершина”).

Теорія акмеології (А.А. Бодалев, Н.Ф. Вишнякова, Ю.А.Гагін, Н.В.Кузьміна й ін.) – одна з відносно молодих теорій, але вже нині у ній визначилися основні елементи у вигляді категорій, цілей, принципів і інших положень, що розкривають її зміст. Так, системоутворюючими факторами розвитку в теорії акмеології розглядаються еталони або ідеали “акме”, рушійною силою – смислоутворення, потреби в самореалізації. До основних акмеологічних принципів відносяться: 1) необхідність вивчення людини в процесі її розвитку як індивіда, особистості, суб'єкта праці й індивідуальності (Б.Г.Ананьєв); 2) необхідність одночасного вивчення двох рівноцінних з акмеологічної точки зору об'єктів – людини й діяльності. В акмеології не можна вивчати діяльність у відриві від людини, що її виконує, і людину поза її діяльністю.

Психолого-акмеологічні дослідження базуються на методологічних принципах, що застосовуються в психологічних дослідженнях, і передусім принцип розвитку і принцип психологічного детермінізму (К.А.Абульханова, Л.І.Анциферова, Т.І.Артем'єва, А.В.Брушлинський, В.С.Мерлін, С.Л.Рубінштейн і ін.). Дана обставина підтверджує, що індивідуальність в акмеології – це насамперед психічний, внутрішній світ людини.

Акмеологічне дослідження, як і будь-яке (психологічне, педагогічне) наукове дослідження, спрямоване на пошук фундаментальних закономірностей, визначення акмеологічних умов, факторів, детермінант. Сформована на базі загальної акмеології педагогічна акмеологія в основному вивчає проблеми удосконалювання педагогічної майстерності, становлення педагога як професіонала, розвитку педагогічної компетентності. На наш погляд, інтерес становлять виявлені вченими акмеологічні умови досягнення професіоналізму: наявність системних якостей, що відповідають можливості професійного росту й розвитку; індивідуальна ресурсність людини; відповідність об'єктові керування, динамічність, тобто уміння своєчасно враховувати й передбачати зміни, що відбуваються в сфері відповідальності людини; репутація надійного елемента системи з добре організованим зворотним зв'язком.

Цінність акмеології для вирішення проблеми розвитку індивідуальності зумовлена тим, що індивідуальність у ній розглядається як вища сутність людини [2: 15], це є один із предметів акмеології, на який спрямовані наукові пошуки в даній галузі. Говорячи про індивідуальність, представники акмеології відмежовують її від особистості, вважають, що особистість і індивідуальність є “верхніми модусами суб'єктної реальності людини”. Акмеїзм становлення індивідуальності – у ствердженні своєї Віри і своєї Творчості, у волі до влади над собою, у безупинному русі до справжності й досконалості. У даній тезі нас цікавить те, що в людині визнається вищою цінністю його людська сутність, котра характеризується волею, цілями, прагненнями, почуттями й іншими внутрішніми психічними станами та процесами. На думку акмеологів, чим більше людина виявляє

розуму, емоційної витривалості, волі, відгукуючись на голос своєї совісті та свого покликання, тим більше в неї шансів наблизитися до своєї “акме”. Вершиною життя кожної людини повинна стати така ступінь його розвитку, на якій він є справді вільним, – це і є вищий рівень індивідуальності; сенс життя – у розвитку людського потенціалу, у постійному самовдосконаленні, у становленні індивідуальності.

Психологічні закономірності професійної зрілості дорослої особистості на всіх етапах її професійного становлення вивчає професійна акмеологія (А.А. Бодалев, Н.Ф. Вишнякова, Ю.А. Гагін, Н.В. Кузьміна й ін.). Предметом професійної акмеології є процеси професійного становлення, саморегуляції і самоактуалізації особистості в професійній сфері діяльності на різних вікових етапах онтогенезу особистісної зрілості фахівця: від професійного самовизначення, одержання професійної освіти до самоактуалізації в самостійній професійній діяльності й розвитку творчої індивідуальності. Цінність професійної акмеології для вирішення проблеми формування індивідуальності майбутнього вчителя в тому, що в ній сконцентровані всі питання, пов’язані з розвитком людини як професіонала. Поряд із тим, що виділяються вікові періоди, вивчаються вікові особливості функціонування психічних і особистісних властивостей і якостей на окремих життєвих етапах, у кожному життєвому циклі у віковій динаміці виділяються новотвори особистості як головні критерії вікової періодизації.

Акмеологія, спираючись на психологічні дослідження (А.Н.Леонтьєв, Д.Б.Ельконін), вважає, що основним фактором домінуючих змін у психіці та свідомості людини є ведуча діяльність. Новотвори реалізуються в основному виді діяльності та є визначальними в визріванні особистості. Основна діяльність має найбільш велике значення на даному етапі вікового розвитку, формує усі основні новотвори й визначає передумови інших видів діяльності, супроводжує основні зміни в психіці та свідомості [2: 16]. Рання дорослість (17–25 років) виявляється в оволодінні роллю дорослої людини. Кожен юнак або дівчина опановують цією роллю у визначених соціальних умовах. Для студента дорослість пов’язана, по-перше, з новим соціальним статусом, коли він вступає до вищого навчального закладу, а потім із залученням до професійного світу, до самостійної педагогічної діяльності, коли він проходить шкільну практику. У майбутніх учителів дорослість визначається почуттям відповідальності та значущості для своїх учнів.

Вивчення закономірностей розвитку дорослої людини дозволило акмеологам оцінити сучасну вищу освіту: 1) метою в основному є повідомлення відомої, соціально апробованої й однакової для всіх суми знань, 2) вона не завжди сприяє розвиткові талантів, творчої індивідуальності. Особливістю сучасної професійної освіти є наявність протиріччя між масовим характером передачі теоретичних знань у процесі навчання та необхідністю індивідуального застосування отриманих знань у непередбачених життєвих обставинах. Результатом традиційної професійної освіти є особистість знаюча, але не творча. Тому зростає потреба в продуктивно-якісному освоєнні наукових знань з метою їхньої практичної реалізації в непередбачених обставинах.

Акмеологічний підхід знаходить широке застосування в педагогічних дослідженнях останніх років, особливо в зв’язку з вивченням інноваційної діяльності вчителя, “що дозволяє осмислити закономірності розвитку особистості педагога в період його розквіту, співвіднести індивідуальне та творче начало, стимулювати рефлексивне виконання дій” [1: 59], а також у зв’язку з розробкою проблем підвищення кваліфікації вчителя.

Джерела становлення всіх сучасних поглядів на людину, на індивідуальність і її розвиток, гуманізацію освітніх процесів лежать у педагогічних поглядах класиків педагогіки минулого і теперішнього (К.Д.Ушинський, П.П.Блонський, П.Ф.Каптерев, В.О.Сухомлинський). Так, В.О.Сухомлинський та К.Д.Ушинський в основу роботи вчителя поставили антропологічний принцип, що передбачає визнання цілісності людини, органічної єдності в ньому духовної та тілесної природи.

Ця обставина знаходить своє вираження в тому, що вищою цінністю в педагогічному процесі є людина, а для вчителя першочергового значення набувають уміння пізнати людську природу, навчитися керувати нею на благо самої людини й народу в цілому. Однак, для вирішення настільки відповідальних завдань педагогічна діяльність повинна бути психологічною, оскільки вчитель постійно обертається в галузі психологічних явищ: вивчає здатності й нахили вихованців, помічає розвиток розуму, діє на волю, розкриває розум тощо. Педагог може не бути глибоким психологом, але все-таки саме цій професії властиве вивчення психічної сфери людини, саме для неї надзвичайно важливі знання психології особистості, що імпліцитно ведуть до розуміння сутності людської природи та її цілеспрямованої зміни [2: 18-19]. У педагогіці, що має за мету повноцінний розвиток людської особистості, формування самобутньої індивідуальності, необхідно йти від самої людини до її природи, реально спираючись на спадкоємний потенціал, психофізіологічні можливості, особистісні якості індивіда [1: 131].

Таким чином, зробимо **висновок**: у сучасних умовах виникла потреба й разом із тим назріли об'єктивні можливості для дослідження нової проблеми – проблеми формування індивідуальності студента в процесі професійної підготовки. Методологічним підґрунтям побудови якої є: загальнонаукові принципи системності, цілісності, інтеграції, психологічні принципи особистісно-діяльнісного підходу, єдності свідомості й діяльності, психологічні закономірності розвитку людини та розвинені нами ідеї про цілісність індивідуальності студента, про цілісний підхід до процесу професійної підготовки студента, про взаємозв'язок навчальної та професійної діяльності, про процес формування індивідуальності студента як цілісності, що і є метою нашої **подальшої роботи**.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гребенюк Т.Б. Деятельность преподавателя вуза по формированию индивидуальности студента – будущего педагога // Вуз – XXI и культура // Науч. ред. проф. В.В.Скворцов – Казань: Изд-во КГТУ, 2000. – 96 с.
2. Меньшикова Л.В. Психологические закономерности развития индивидуальности студентов в ВУЗе: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 19.00.04. Новосибир. гос. пед. ин-т. – Новосибирск, 1998. – 36 с.
3. Ю.М.Орлов. Восхождение к индивидуальности: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 256 с.
4. О.М.Пехота. Професійна індивідуальність майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. – 1994. – №4. – С. 106-113.
5. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования // Директор школы, №6. – 1999. – 171 с.